

Druidit ja Kuun Temppeli

Uskomuksia ja tiedettä kelteistä

Tom Sjöblom

Englannissa, Salisburyn tasangolla, seisoo Stonehenge, yksi Euroopan vanhimmista vielä pystyssä olevista ihmisen rakennelmista. Tuon massiivisista järkäleistä rakennettu kivikehä, sen rakentajat ja käyttötarkoitus, ovat kiehtoneet ihmisten mieliä halki historian.

Varhaisimmat kuvaukset ja teoriat asiasta löytyvät jo keskiajalta, jolloin normannioppinut Geoffrey Monmouthilainen (+1155 jaa.) arveli kivikehän olevan alun perin jättiläisten rakentama. Hänen mukaansa jättiläiset kuljettivat valtavat kivipaadet mukanaan aina Afrikasta saakka ja pystyttivät alkuperäisen Stonehengen Irlantiin, Killarusin vuorelle. Nykyiselle paikalleen kivikehä siirsi velho Merlin kunniansoitukseksi Aurelius Ambrosiukselle, maineikkaan kuningas Arthurin edeltäjälle (*Geoffrey VIII.10-12*).

Geoffrey kirjoitti oman aikansa yleisölle ja oli kuningas Arthurin suuri ihailija. Jo hänen oman aikansa historioitsijat pitivät Geoffreyn kertomuksia epäuskottavina. Geoffreyn ansioksi voidaan kuitenkin sanoa, että hänen tapansa kuvata Stonehenge brittiläisen kuningasvallan symbolina johti sen muotoutumiseen Brittein-saarten etnisten ryhmien identiteetinmuodotuksen myyttiseksi symboliksi, jolla on ollut vaikutusta myös siihen, kuinka saarten esihistoriaa on tulkittu.

Kaikista Stonehengeen liitetyistä kansoista ja ryhmistä suurimman kannatuksen näyttävät keräävän druidit, kelttien uskonnolliset ekspertit. Vanhaa druidiuskontoa elvyttämään pyrkivät uusdruidit suorittavat rituaalejaan Stonehengessä tänäkin päivänä ja ovat julistaneet paikan druidiuskonnon pääpyhäköksi [1]. Näin tämä kuuluisa kivikehä on aikojen kuluessa omalta osaltaan vaikuttanut myös siihen, kuinka kelttiläisten kulttuurien uskontoperinnettä, ja erityisesti druidien asemaa siinä, olisi ymmärrettävä. Tämän kirjoitukseni tarkoituksena on selvittää, miten teoriat Stonehengestä ovat

vaikuttaneet käsityksiimme druideista ja miten näiden kahden, myyttisiä mielikuvia tuottavan, objektin välinen suhde on historian kuluessa muokkautunut.

Arvoitukselliset druidit

On monta tapaa määritellä, keitä keltit ovat. Antiikin kirjoittajat kutsuivat tällä nimellä Alppien pohjoispuolella asuvia heimokuntia. Arkeologisesti keltit liitetään Hallstattin ja La Tène-kulttuureina tunnettuihin rautakautisiin kulttuuripiireihin, joiden perustana ovat materiaalisessa kulttuurissa – esimerkiksi aseissa, astioissa ja hautatavoissa – esiintyvät samankaltaisuudet. Kielitieteessä keltit muodostavat oman indoeurooppalaiseen kielisiin lukeutuvan kieliperheensä, johon nykyään puhutuista kielistä lasketaan kuuluviksi iiri, kymri, gaeli, bretoni ja viime vuosina elvytetty korni, sekä useita nyt jo kuolleita kieliä, tunnetuimpana nykyisen Ranskan alueella puhuttu galli (ks. esim. *Renfrew 1987, 214*).

Uskontotieteen näkökulmasta kelteiksi määritellään ne kansat, joiden uskontoperinteet paikallisista eroista huolimatta näyttävät ammentavan samasta mytologisesta lähteestä (*Kruta 1991; Sjoestedt 1994*). Päähuomio kelttien uskontoperinteiden tieteellisessä tutkimuksessa onkin kohdistunut keskiaikana Irlannissa ja Walesissa tuotettuun kertomusperinteeseen, jonka uskotaan heijastelevan esikristillisen ajan alueen rautakautisten yhteisöjen uskonnollista perinnettä. Uskonnonharjoituksen muut alueet, kuten esimerkiksi rituaalialueet, ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Syy tähän on luonnollisestikin lähdeaineiston puute. Esimerkiksi druideista kirjoitetaan kyllä jonkin verran sekä antiikin lähteissä, että keskiaikaisissa teksteissä, mutta koska keltit esikristillisellä ajalla välittivät perinnettään yksinomaan suullisesti, ei ensikäden lähteitä heidän uskonnonharjoit-

tamisestaan ole käytössä. Edellä mainitut toisen käden lähteet ovat puolestaan yleensä anekdootinomaisia ja usein keskenään ristiriitaisia (ks. Ó Riain 1986, 241-251; Sjöblom 2000, 48-50) [2].

Tutkijoiden haluttomuus lähteä kamppailemaan näitä ongelmia vastaan on kuitenkin johtanut tilanteeseen, jossa druideihin on alettu liittää mitä kummallisimpia ja oudoimpia asioita ja tulkintoja. Suuren yleisön mielikuvissa ja mielikuvituksessa druidit elävät aivan omaa elämäänsä ja tieteen etsimä historiallinen totuus tahtoo tässä prosessissa unohtua. Siksi keltologit – kelttiläisiin kieliin, kulttuureihin ja perinteisiin erikoistuneet tutkijat – ovat viime vuosina pyrkinet karistamaan haluttomuuden viitan hartioiltaan ja alkaneet enenevässä määrin paneutua myös kelttien myyttien ulkopuoliseen uskonnonharjoittamiseen. Uudet näkökulmat ja kelttejä koskevan tieteellisen tiedon kumuloituminen sekä ennen kaikkea arkeologisen lähdeaineiston lisääntyminen ovatkin johtaneet kelttien rautakautisen uskontoperinteen uudelleenarviointiin. Tämän prosessin myötä druidien tieteellinen mysteeri on myös muuntumassa tieteelliseksi arvoitukseksi eli periaatteessakin mahdolltomaksi mielletystä tutkimuskohteesta on tullut mahdollinen, joskin vielä täynnä kysymyksiä oleva, tutkimuskohde.

Ennen kuin druideja koskeva tieto voidaan arvioida uudestaan ja päivittää, on syytä selvittää, miten nykykäsitteemme druideista on syntynyt ja mistä se on peräisin. Taustalla on nähtävissä monikerroksinen tiedonmuodostusprosessi, jonka juuret ovat antiikin kirjoittajien huomioissa mutta joka saa varsinaisen sisältönsä renessanssiajan antikvaarien historianharrastuksesta ja identiteetin etsinnästä. Antikvaarien ajatusten taustaoletusten tiedostaminen sekä niiden vertaaminen olemassa olevaan lähdeaineistoon auttaa siten näkemään, missä monet laajallekin levinneet uskomukset druideista ja heidän uskonnostaan ovat osoittautuneet virheellisiksi. Stonehengellä on tässä kaikessa tärkeä osana esitettävänään.

Antikvaarit ja Stonehengen druidit

Emme voi olla aivan varmoja siitä, että sana ”keltti” oli Alppien pohjoispuolella asuvien kansojen oma nimitys itsestään. On mahdollista, että nykyisen Ranskan alueella asuvat kansat, joita roomalaiset kutsuivat galleiksi, käyttivät itse itsestään nimitystä ”keltit”, kuten Julius Caesar antaa ymmärtää (*Caesar* I.1.). Antiikin kirjoittajat näyttävät omaksuneen tämän käsitteen ja

samalla laajensivat sen merkitystä myös muihin kansoihin, jotka heidän näkökulmastaan muistuttivat tavoiltaan ja ominaisuuksiltaan gallialaisia. Silti he eivät koskaan kutsuneet esimerkiksi nykyisten Brittein-saarten asukkaita kelteiksi, vaikka totesivatkin näillä olevan paljon yhteistä gallialaisten kanssa (*Green* 1995, 4).

Antiikin kirjoittajien ajattelussa kelteistä tuli yksi antiikin maailmankuvan neljästä suuresta barbaarikansasta (skyyttien, persialaisten ja etiopialaisten ohella) (ks. *Powell* 1980, 14; *Chapman* 1992, 35-36).

Barbaarikansat edustivat antiikin ajattelussa kulttuurista toiseutta. Niiden kautta pyrittiin luomaan peilikuva kaikelle sille, minkä katsottiin määrittelevän omaa kulttuuria. Tämän johdosta kuvaukset barbaarikulttuureista olivat usein liioiteltuja ja nostivat esiin piirteitä, jotka poikkesivat Välimeren kansojen perinteistä. Toiset kirjoittajat näkivät barbaarikulttuureissa kadotetun kultakauden muiston ja ihannoivat niiden karua ja yksinkertaista elämää, yleensä näkökulma oli kuitenkin kielteinen ja barbaarikansat nähtiin sivistyneen maailman uhkana ja käytökseltään lähes eläimellisinä (*Chapman* 1992, 40-48).

Kelttien merkitys ”toiseuden” edustajina katosi sen jälkeen, kun Alppien takainen Eurooppa latinalaistui ja kristillistyi kulttuuriltaan. Noin vuoteen 150 jaa. mennessä ei etnonymia ”keltti” enää esiinny kansojen kuvauksissa, ja keskiaikaan siirryttäessä se oli käsitteenä vaipunut lähes unholaan. Silloinkin kun keltit keskiaikaisissa teksteissä esiintyivät, nimityksellä viitataan enemminkin läntisen Euroopan ihmisten barbaarisiksi katsottuihin tapoihin kuin mihinkään todelliseen etniseen ryhmään. Näin esimerkiksi bysanttilainen prinsessa Anna Comnena (1083–1153) käyttää sanaa ”keltti” kuvaamaan ensimmäisen ristiretken osanottajia, mutta kutsuu näitä samalla myös sekä frankeiksi että barbaareiksi (*Comnena* 14.ii.438-440). Onkin selvää, että hän näin jatkaa antiikista periytyvää tapaa käyttää sanaa ”keltti” niistä läntisistä kansoista, jotka eivät näytä täyttävän Välimeren kansojen käsityksiä siitä, mikä on sivistynyttä.

Keltit ja druidit nousivat takaisin eurooppalaiseen tietoisuuteen vasta 1500-luvulla, jolloin antikvaareina tunnetut oppineet historianharrastajat ottivat keltit osaksi omaa kansallista identiteetinrakennustaan Isossa-Britanniassa ja Ranskassa. Antikvaarien kiinnostus suuntautui toisaalta kielihistoriaan ja toisaalta esihistoriallista alkuperää olevien esineiden ja rakennelmien alkuperän selvittämiseen. Skotlantilainen oppinut George Buchanan (1506–1582) lienee

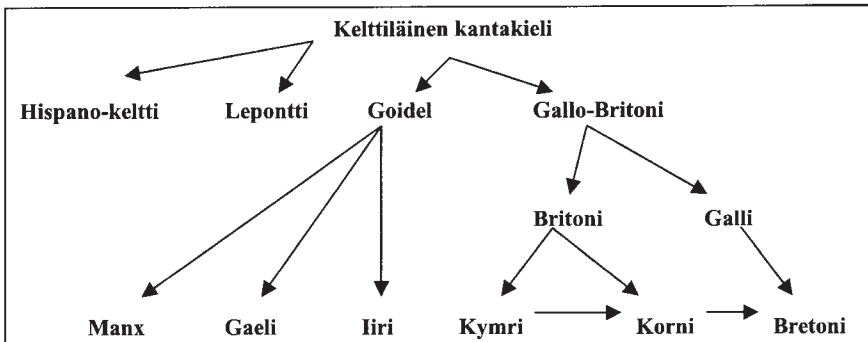
antikvaareista ensimmäinen, joka totesi irlantilaisien ja skottien puhuvan sukulaiskieliä ja nimesi nämä kielet kelttiläisiksi kieliksi (*Evans* 1999, 6-7; *Collis* 1999, 101-107). Hän päätyi tähän ratkaisuun, koska hän oman aikansa muiden oppineiden tapaan kuvitteli irlantilaisien ja skottien saapuneen nykyisille asuinalueilleen Espanjasta, jossa antiikin lähteiden mukaan keltit asustivat. Muita Brittein-saarilla puhuttuja kieliä (kuten britonia, josta kehittyi walesilaisten puhuma kymri) hän ei sitä vastoin pitänyt kelttiläisinä kielinä, vaan gallialaisten kielten ryhmään kuuluvina. Nämä olisivat saapuneet Brittein-saarille galleihin lukeutuvien belgien valloitusretkien myötä, joista Caesar teoksessaan mainitsee (*Collis* 1999, 101-105) [3].

Kelttiläisen kieliperheen varsinaisena luoja voidaan kuitenkin pitää walesilaista antikvaaria Edward Lhuydia (1660–1709), joka vuonna 1707 ilmestyneessä teoksessaan *Archaeologica Britannica* vertasi kymrin kieltä muihin eurooppalaisiin kieliin ja totesi gallin, iirin, britonin, kymrin, kornin ja bretonin kielten samankaltaisuuden. Hän muotoili teorian, jossa Britteinsaaret olivat saaneet asutuksensa Galliasta käsin. Hän kutsui näitä kieliä kelttiläisiksi kieliksi, ja näin kielitieteessä tänäkin päivänä käytössä oleva jaottelu sai alkunsa (*kuva 1*) (*Piggott* 1989, 28; *Cunliffe* 1997, 22-23).

Antikvaarisen innostuksen myötä kelttien tieteellinen tutkimus siirtyi kielitieteestä myös arkeologiaan. Ajatuksena oli koota ja systematisoida antiikin kansojen keltteiksi kutsumien heimojen materiaallinen kulttuuri. Vertaamalla näin luotuja arkeologisten kulttuuripiirien kuvauksia uusiin, muilta alueilta esiin kaivettuihin artefakteihin ja löytöihin, voitiin kelttiläistä

kulttuuripiiriä vähitellen laajentaa ja sen rajat määritellä. Oletuksena tässä tietenkin on, että samanlaista materiaalista kulttuuria tuottavat ryhmät myös puhuvat sukulaiskieliä. Tämän pohjalta Länsi- ja Keski-Eurooppaan muodostui *kelttiläiseksi rautakaudeksi* kutsuttu ajanjakso, jolloin kelttiläisten kulttuurien oletettiin levittäytyneen aina Irlannista ja Espanjasta Tonavan suistoon ja Turkin Galatiaan, sekä Pohjois-Italiasta Reinille ja eteläiseen Puolaan. Kelttiläinen rautakausi jaetaan perinteisesti kahteen alakulttuuriin eli Hallstattin kulttuuriin (n. 800–500 eaa.) sekä La Tene -kulttuuriin (n. 500 eaa – n. 150/400 jaa) [4].

Antikvaareilla ei ollut käytössään modernin arkeologian ajoitusmenetelmiä, ja kaiken lisäksi maailmanhistoriaa tulkittiin tuolloin vielä tiukasti raamatullisessa aikakehyksessä. Irlantilainen arkkipiispa James Ussher (1581–1656) laski tämän pohjalta maailman syntyneen sunnuntaina lokakuun 23. päivänä vuonna 4004 eaa. Ussherin kronologiasta tuli maailman esihistoriallisten tapahtumien ajoituksen perusta, ja tämän lisäksi Raamatusta omaksuttiin myös käsitys, jonka mukaan kaikki ihmiset polveutuvat Aatamista ja Eevasta. Näin esimerkiksi eurooppalaisia pidettiin Nooan pojan Jaafetin jälkeläisinä (ks. *Cohn* 1996, 95-96; *Green* 1997, 140). Koska keltit edustivat antikvaareille läntisen Euroopan esihistoriallisia kansoja, ei voida pitää mitenkään kummallisena sitä, että he katsoivat Atlantin rannikon megaliittisten monumenttien olevan kelttien rakentamia. Kun vaihtoehtoina esitettiin myös foinikialaisia ja jopa myyttisen Atlantiksen asukkaita, kelttien ja megaliittisten monumenttien yhdistämistä toisiinsa voidaan pitää jopa tieteen edistysaskeleena (ks. *Piggott* 1989).

Kuva 1. Kelttiläinen kieliperhe (*Cunliffe* 1997, 23)

Englantilainen John Aubrey (1626–1697) on ensimmäinen, joka liittää druidit Stonehengeen. Aubrey tutki systemaattisesti Stonehengen ja Avebuyn megalittisia kivikehiä ja aloitti laajan kivikehiä käsittelevän teoksen kirjoittamisen vuonna 1663. Teos, joka ei koskaan valmistunut sai nimekseen *Monumenta Britannica*, ja sen ensimmäinen, Stonehengeä ja Aveburyä käsittelevä osio, oli nimeltään *Templa druidum* [5]. Druidien maineen Stonehengen rakentajina loi kuitenkin varsinaisesti vasta alun perin lääkäriksi koulutautunut William Stukeley (1687–1765).

Aubreyn tapaan Stukeley teki mittauksia ja kenttätutkimuksia Stonehengen luona, mutta toisin kuin edeltäjänsä hän ei tyytynyt vain varovaisesti arvailemaan druidien olevan Stonehengen rakentajia. Stukeley oli asiastaan täysin vakuuttunut ja julkaisi ajatuksensa teoksessa *The history of the temples of the ancient Celts* (1723), joka on ensimmäisiä tekstejä, joissa rautakautiset britit samaistetaan keltteihin. Stukley oli myös vakuuttunut siitä, että ainoastaan Jumalan luvattuun kansaan kuuluvat voivat rakentaa jotain niin merkillistä kuin Stonehenge. Tämän vuoksi hän ehdottikin, että keltit ovat itse asiassa alkuperältään heprealaisia, jotka joskus Abrahamin aikoihin olivat vaeltaneet nykyisille asuinsijoilleen. Näin druidit, Stukeleyn mukaan, olivat alkuperäisen ”puhtaan” heprealaisen uskonnon papistoa, jonka erottaa kristinuskosta vain se, että ”he uskoivat Messiaaseen, joka on tulossa, kun me taas uskomme Messiaaseen, joka on jo tullut” (ks. *Piggott* 1989, 145). Vaikka Stukeleyn näkemykset eivät saaneet kannatusta alan tutkijoiden keskuudessa, hänen ajatuksillaan on ollut outo viehätysvoima myöhemmissä druideja käsittelevissä teoksissa ja niissä mielikuvissa, joita druideista vielä tänäkin päivänä ihmisillä on [6].

Druidiromantiikka ja luonnon mystifiointi

Stukeleyn ja muiden antikvaarien käsitykset druideista eivät olleet täysin omasta päästä keksittyjä. Yhteyden heprealasiin todisti Stukeleyn mukaan se, että myös druidit pitivät lukua kolme pyhänä ja uskoivat siis jumalan kolminaisuuteen. Stukeley kuitenkin unohti – tai ainakin jätti mainitsematta – että kolminaisuusoppi muokkautui vasta kristinuskon teologisissa keskusteluissa, eikä sitä tunneta tai hyväksytä juutalaisuudessa. Tästä huolimatta druidien ulkoasu ja heidän rituaalinsa – joista

ei yksityiskohtaista tietoa ole säilynyt – pyrittiin rekonstruoimaan sen pohjalta, mitä juutalaisten temppeleipapistosta tiedettiin.

Tämä kehitys saavutti huippunsa 1800-luvun alussa. Näin esimerkiksi vuonna 1815 julkaisivat Samuel Meyrick ja Charles Smith kirjan *Costume of the original inhabitants of the British Isles*. Kirjassa on myös kuva valkokaapuisesta druidista (*Green* 1997, 157). Druidien pukeminen valkoiseen kaapuun ei sekään sinällään ollut täysin mielikuvituksen tuotetta. Mielikuvituksen ohjaajana toimivat ne samat antiikin kirjoittajien anekdoottiset kuvaukset keltteistä, joita tutkimus käyttää tänäkin päivänä. Druidien asustuksen suhteen innoittajana toimi erityisesti Pliniuksen (23/4 – 79 jaa.) kuvaus, jonka mukaan:

”Druidit – kuten heidän maagikkojaan kutsutaan – eivät pidä mitään kasvia pyhempinä mistelliä sekä tammea, joka on ainoa puu jossa mistellin ajatellaan kasvavan. He valitsevat vain tammilehtoja, eivätkä suorita rituaalejaan ellei tammenuksaa ole paikalla. Näin druidit näyttävät saaneen nimensä kreikan kielen ”tammea” tarkoittavasta sanasta... Kun uhrirituaalin valmistelu on suoritettu ja juhla puiden alla pidetty, tuovat he kaksi valkoista härkää, joiden sarvet on sidottu yhteen. Valkoisiin vaatteisiin pukeutunut pappi kiipeää puuhun ja leikkaa mistellin kultaisella sirpillä...” (*Plinius* 16.24).

Plinius ei kuitenkaan puhu vaatteista kaapui-
na, eikä tekstistä myöskään selviä se, miten yleispätevä kuvaus on. Pliniuksella itsellään ei ollut ensikäden tietoa druideista, ja periaatteessa koko kuvaus saattaa olla täysin kuvitteellinen. Muut kirjalliset lähteet eivät valkoisia vaatteita mainitse, eivätkä arkeologit ole löytäneet merkkejä sen enempää valkoisista vaatteista kuin kultaisista sirpeistäkään. Meyrickin ja Smithin kuvan todellinen innoitus löytyykin kuvatekstistä, jonka mukaan kuvassa on ”arkkidruidi juutalaisessa asusteessaan” (*Green* 1997, 157).

Näin Stukeleyn esittämästä heprealaisuudesta tuli väline, jonka avulla kirjoittajat pystyivät täydentämään aukkoja etnografisessa materiaalissa. Valitettavasti ajatus druideista alkuperäisen kristinuskon ja juutalaisuuden papistona oli kuitenkin niin tarttuva ja kiihottava, että vaikka vähitellen lisääntyvät todisteet selkeästi osoittivat ajatuksen virheelliseksi, siitä ei enää oltu valmiita luopumaan. Näin tutkimuksen kuva druideista ja populaari kuva druideista alkoivat ajautua erilleen toisistaan.

Ensimmäisenä tutkijat luopuivat druidien

"Arkkidruidi papillisessa asussaan", kuvitusta Samuel Meyrickin ja Charles Smithin teoksesta "Costume of the Original Inhabitants of the British Isles" (1815), sekä Miranda Greenin teoksesta "Exploring the world of the druids" (1997).

samaistamisesta juutalaiseen perinteeseen. 1800-luvun kuluessa tieteen sitoutuminen raamatulliseen aikakäsitykseen heikkeni. Valistusajana oman kansan erityisluonnetta ja paremmuutta muihin kansoihin nähden oli perusteltu vielä pyrkimyksillä osoittaa, kuinka juuri oman kulttuurin esi-isät olivat Abrahamin sukua suoraan alenevassa polvessa. Romantiikan aikana voimistui käsitys luonnollisen uskonnollisuuden ylivoimaisuudesta ilmoitususkontoihin verrattuna. Tässä ilmapiirissä valkoiset kaavut ja Stonehenge pysyivät osana druidismia, mutta heprealaishypoteesi korvattiin eräänlaisella "jalon villin" idealla, jossa druidit nähtiin viisaina luonnonfilosofoina, jotka elivät tasapainossa luonnon kanssa ja olivat sitä kautta yhteydessä jumalaan.

Pliniuksen kuvaus toimi jälleen kerran innoituksen lähteenä. Sen mukaan druidit seremonioissaan keräävät mistelliä tammipuista

ja pitävät jälkimmäisiä pyhinä. Romantiikan ajan kirjoittajat kehittivät tätä ajatusta eteenpäin ja kuvasivat druidit pyhissä tammilehdoissa rituaalejaan suorittaviksi papeiksi, joilla oli mystinen suhde pyhänä pitämäänsä luontoon (Piggott 1968, 162-182). Druidien näkeminen eräänlaisina luonnonmystikkoina ja ekologisen elämäntavan harjoittajina on viime vuosikymmenten aikana vain vahvistunut. Tähän on syynä erityisesti 1970-luvulta eteenpäin vaikutustaan kasvattanut ekologinen liike. Druideista on tehty liikkeen myyttisiä symboleita, ja siksi heidät kuvataan länsieurooppalaisina samaaneina. Tästä on ollut seurauksena se, että juutalaisen papiston sijasta druidien uskomusten ja rituaalien mallina käytetään nykyään modernien samantististen perinteiden uskomuksia ja rituaaleja (ks. Green 1997, 160-179; Sjöblom 1999, 121-150; Markale 1999).

Druidit tieteen tutkimuskohteina

Romantiikan ajalla syntynyt ja vieläkin populaarikulttuurissa suosittu kuva druideista samaaneina ja luonnonmystikkoina, jotka elivät tasapainossa ympäristönsä kanssa sekä suorittivat rituaaleja valkoisissa kaavuissaan Stonehengen luona ja muilla megaliittisilla kivikehillä, perustuu seuraaviin oletuksiin:

1. Plinius kuvaa druidien suorittavan rituaaleja tammen ympärillä ja uskoo druidien jopa saaneen nimensä tammen mukaan.
2. Stonehenge ja muut kivikehät ovat ainoat esihistorialliset kulttipaikat, joita kelttien alueelta on löydetty. Näin ollen kivikehät ovat kelttien rakentamia ja druidit suorittivat niissä rituaalejaan paljaan taivaan alla ja luonnon ympäröimänä.
3. Druidit olivat astronomeja ja kivikehät ovat astronomisia observatorioita, joiden avulla voi tehdä tarkkoja matemaattisia laskutoimituksia.
4. Koska druidit suorittivat rituaalejaan luonnon keskellä ja heidän jumalansa asuivat siellä, keltit olivat mystisessä yhteydessä luontoon ja druidit olivat luonnonmystikkoja ja pyrkivät harmoniaan ympäröivän luonnon kanssa.

Arkeologian ajoitusmenetelmien myötä käsitykset druidien ja Stonehengen välisestä yhteydestä ovat haihtuneet. Stonehenge on neoliittisen kauden monumentti, jonka rakentaminen aloitettiin noin 5000 vuotta sitten ja jota ylläpidettiin noin 1500 vuoden ajan (eli noin vuoteen 1600 eaa.) (Pitts 2000, 323-324). Megaliittista kulttuuria ei voida liittää keltteihin kielellisesti, materiaalsen kulttuurinsa perusteella, tai uskonnollisten tapojensa kautta. Useimmat tutkijat uskovat, että kelttiläinen kulttuuri saapui Britanniaan noin vuoden 500 tienoilla eaa. joko indoeurooppalaisten kansanvaellusten yhteydessä tai kulttuuristen ja kielellisten lainojen vaikutuksesta. (ks. Collis 1984; Raftery 1994; Cunliffe 1997; James 1999). Druideista kuulemme ensimmäisen keran parisataa vuotta myöhemmin kirjoitetuissa antiikin lähteissä. Mielenkiintoista kyllä, kaikki merkit Stonehengen käytöstä rituaalien suorituspaikkana lakkaavat samoin vuoden 500 eaa. tienoilla. Tämä ei tietenkään todista, etteivätkö druiditkin olisi voineet joskus rituaalejaan Stonehengen luona suorittaa, mutta säännöllisesti toistuvaa rituaalielämää Stonehengen ympärillä ei näytä kelttiläisen rautakauden aikana olleen (ks. Pitts 2000, 324).

Jos Stonehenge ei ole druidien temppeli, mikä se sitten on. Monet uskovat, että Stonehengen rakentajat olivat taitavia matemaatikkoja ja astronomeja. Kenties Stonehenge onkin siis neoliittinen observatorio, jonka avulla neoliittinen papisto tarkkaili avaruutta ja taivaankappaleita. Arkeo-astronomiana tunnettu tutkimusala on perehtynyt tähän kysymykseen. Suuri osa arkeoastronomisesta tutkimuksesta ei läpäise tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia, mutta joukossa on myös tieteellisesti varteenotettavaa tutkimusta. Yksi arkeo-astronomisen tutkimuksen päätelmä näyttää kiistattomalta. Ainakin jollain tarkemmin määrittelemättömällä tavalla neoliittiset kivikehät – Stonehenge mukaan lukien – liittyvät astronomisiin ilmiöihin. Täyden- ja uudenkuun ajankohdat sekä Auringon tasaukset ja seisaukset näyttävät olleen neoliittisen kauden ihmisille tärkeitä. Ainakin jotkut heistä näyttivät olevan selvillä auringon ja kuun liikkeiden systemaattisuudesta. Sitä vastoin tarkat astronomiset ja matemaattiset tutkimukset eivät anna syytä olettaa, että Stonehengen rakentajat olisivat olleet tietoisia muista astronomisista linjauksista. Arkeo-astronomien löytämät linjaukset voidaan aivan hyvin selittää sivutuotteina, jotka syntyvät sattumalta silloin, kun pyöreän rakennelman avulla lasketaan auringon ja kuun reittejä taivaalla (Pitts 2000, 222-237).

Tieteen kannalta uskottavin selitys Stonehengen ja muiden kivikehien funktiolle on siis, että ne ovat neoliittisen kauden kulttuurien temppeleitä. Erilaiset vuodenaikarituuaalit olivat osa tuon ajan uskonnollisuutta, ja siten temppeleitä käytettiin todennäköisesti myös ajanlaskuun. Osa temppeleistä on rakennettu selkeästi Auringon-, osa Kuunkulun seuraamiseen. Monet niistä olivat Stonehengen tapaan käytössä satoja vuosia ja siksi on hyvä pitää mielessä, että eri aikoina niiden uskonnollinen käyttö on myös voinut muuttua. Stonehengen arkeologiaan erikoistuneet tutkijat ovat kuitenkin yleensä katsoeet, että sen linjaukset sopivat ensisijaisesti kuunkierron vaiheiden tarkkailuun. Näin ollen Stonehenge näyttää olevan neoliittinen Kuun temppeli (ks. Burl 1987; Castleden 1990).

Myös käsitys druideista luonnonfilosoifeina ja samaaneina, jotka suorittivat rituaalejaan pyhissä lehdossa on joutunut tulilinjalle sen jälkeen, kun kahdenkymmenen viime vuoden aikana on löytynyt yhä uusia kelttien temppelirakennuksia. Itse asiassa syy siihen, että temppeleitä ei aikaisemmin osattu etsiä, johtui yksinkertaisesti siitä, että druideilla ei romantiikan ajan speku-

laatioiden johdosta uskottu tempeleitä edes olevan. Roomalaiskaudella rakennettujen kelttien tempelien katsottiin syntyneen latalalaisen kulttuuri-imperialismin vaikutuksesta. Kun siten arkeologit alkoivat löytää kiistattomasti rautakaudelle sijoittuvia tempelirakennuksia, käsitys kelttien uskonnosta alkoi muuttua. Kauppaa ja maanviljelyä harjoittaneet keltit olivat elämäntavoiltaan selvästi lähempänä tunnettuja antiikin kaupunkikulttuureita kuin oltiin oletettu, ja yhteys metsästyks- ja kalastuskulttuureissa eläviin ja samanismia harjoittaviin alkuperäiskansoihin oli vähäinen (Bruneaux 1988).

Pliniuksen, antikvaarien ja kansallisromantiikan druideja koskevasta oletuksista pisimpään on pintansa pitänyt druidien ja tammien välinen läheinen suhde, sekä Pliniuksen esittämä druidisanan etymologia, jonka mukaan nimi viittaisi kreikan kielen tammea tarkoittavaan sanaan (kr. *drus*). Pliniuksen ehdotus, jonka mukaan kelttiläinen papisto käyttäisi itsestään kreikkalaista alkuperää olevaa termiä, on lähtökohtaisesti ongelmallinen. Olisihan melko omituista että jokin kansa valitsisi papistonsa nimeksi viholliskansan kielestä muunnellun sanan [7]. Nykytutkimus on kuitenkin pääsääntöisesti hyväksynyt Pliniuksen ehdotuksen (esim. Powell 1980, 182-183; Cunliffe 1997, 190; Chadwick 1997, 12-13). Tähän on vaikuttanut se, että druidien nimi voidaan yhdistää tammeen myös tunnetuissa kelttiläisissä kielissä (esim. irl. *dair*).

Kriittinen olemassa olevien lähteiden uudelleenluenta herättää kuitenkin epäilyksiä tämän etymologian suhteen. Vaikka Pliniuksen jälkeen myös muut antiikin kirjoittajat liittivät druidit ja tammet toisiinsa, nämä kirjoittajat näyttävät kaikki perustavan tämän oletuksen ennemminkin Pliniuksen auktoriteettiin kuin varsinaiseen kelttien uskontoperinteen havainnointiin. Arkeologit ja irlantilaisia tekstejä analysoineet tutkijat kuitenkin huomauttavat, että tammien asemasta kelttien pyhänä puuna ei ole olemassa yksiselitteistä tietoa. Erilaiset puut ja pensaat näyttävät kyllä sinällään olleen druideille pyhiä tai ainakin ne miellettiin jumalien asuinpaikoiksi, mutta puulajia merkityksellisempää näyttää olleen puun ikä ja kenties sen ympäristöstä poikkeava ilmiasu. Esimerkiksi Irlannista ja Brittein-saarilta tunnetuista kelttien pyhistä puista vain murto-osa on tammipuita (ks. Ó hÓgáin 1990, 169; MacKillop 1998, 134-135).

Myös kielentutkijat ovat todenneet, että sanan "druidi" johtaminen tammesta on vain yksi mahdollinen vaihtoehto. Aivan yhtä varteenotettavaa on johtaa sana vahvistavasta

etuliitteestä *dru-* sekä tietämistä tarkoittavasta sanajuuresta *-wid*, jolloin druidi (juuresta *dru-wid) tarkoittaisi henkilöä, joka tietää asioita eli tietäjää. Näin nimitys "druidi" ei etymologisesti viittäisikaan pyrkimykseen saavuttaa mystistä tietoa olemalla yhteydessä tammeen tai muihin puihin (Bruneaux 1988, 60; Chadwick 1997, 12-13; MacKillop 1998, 134; Ó hÓgáin 1999, 71).

Tosiasiassa käsitys druideista luonnonmystikkoina näyttää perustuvan lähinnä kansallisromanttisen kauden aikana tehtyihin populaarikäännöksiin kelttiläisestä keskiaikaisesta kirjallisuudesta. Nämä käännökset kertovat kuitenkin enemmän kääntäjien sielunelämästä kuin kelttien tai druidien uskonnollisesta ajattelusta. Moderni tekstitutkimus ja uudemmat kriittiset käännökset osoittavat, että kelttien maailmankuva ei ollut erityisen mystifioiva luonteeltaan. Koska he asuivat esimoderneissa yhteisöissä, kelttien suhde luontoon oli läheinen ja uskonnollisessa symboliikassaan he omaksuivat teemoja ympäröivästä luonnosta. Jos modernista maailmasta etsii yhtymäkohtia kelttien luontoajatteluun, niin lähimmäksi eivät tule uuspakanalliset luontoa mystifioivat ryhmät, vaan maanviljelijät sekä muut maaseudulla asuvat, jotka hankkivat elantonsa maanviljelystä, metsästyksestä ja kalastuksesta.

Tiede ja identiteetti

Olen tässä kirjoituksessa pyrkinyt tuomaan esille, kuinka käsitys druideista ja neoliittisista kivikehistä on tieteessä muuttunut renessanssioppineiden kirjoituksista tähän päivään. Samalla olen nostanut esille, kuinka tieteelliset teoriat ja hypoteesit druideista ovat vähitellen ajautuneet erilleen druideihin yleisesti liitetystä mielikuvista ja käsityksistä. Lopuksi on varmaankin syytä lyhyesti pohtia, mistä tämä erkaantuminen johtuu.

Keskiajalta eteenpäin Brittein-saarilla ja Irlannissa on käyty poliittista valtataistelua eri kuningaskuntien välillä, ja tässä poliittisessa kädenväännössä on käytetty apuvälineenä myös etniseen identiteettiin liittyviä tekijöitä, kuten uskontoa, kieltä, ja muita kulttuurisia erityispiirteitä [8]. Tämä kiistely on siirtynyt myös tieteelliseen keskusteluun ja osin aivan aiheellisesti. Keltologia – kelttiläisten kielten, kansojen ja kulttuurien tutkimus – on näet monien muiden nk. kansallisten tieteiden tavoin ollut merkittävässä asemassa etnisten identiteettien muodostajana.

Kansallisilla tieteillä viittaa tässä yhteydessä sellaisiin tutkimusaloihin, joiden tuloksia käytetään etnisen identiteetin rakentamiseen ja jotka aikanaan synnytettiin osittain tämä käyttötarkoitus mielessä. Suomalaisen kansanperinteen tutkimus on yksi esimerkki kansallisesta tieteestä, keltologia on toinen. Esimerkiksi Irlannissa "kelttiläisyys" ja "irlantilaisuus" ymmärretään pitkälti synonyymisesti. Irlannin viime vuosikymmenten voimakasta talouskasvua on tapana kutsua "kelttiläisen tiikerin ekonomiaksi" ja irlantilaista kansanmusiikkia "kelttiläiseksi musiikiksi". Keskiäikaista irlantilaista kirkkoa kutsutaan tänäkin päivänä "kelttiläiseksi kirkoksi", vaikka tutkijat ovat jo vuosikymmeniä sitten todenneet, ettei irlantilainen kristillisyytensä keskiajan alussa juuri poikennut muusta kristinnasta.

Tämä tieteen ja identiteetin välinen suhde on kuitenkin haavoittuva. Identiteettiä ylläpitävät narratiivit on yleensä muodostettu kestäväksi. Ne ovat se muuttumattomaksi katsottu perusta, jonka pohjalle yksilö elämänsä rakentaa. Sitä vastoin tieteellisen tiedon tarkoituksena on tulla haastetuksi, kyseenalaistetuksi ja keskustelunkohteeksi. Se ei voi eikä saa olla muuttumatonta ja ikuista (ks. esim. Gardin 1980; Stoczkowski 2002, 53-55). Näin kansalliset tieteet joutuvat viettämään eräänlaista kaksoiselämää, jossa ne tasapainottelevat kahden hyvin erilaisen prosessin välillä. Joskus tämä väistämättä johtaa ristiriitaan. Juuri siksi tieteessä tarvitaan omat pelisääntönsä, jotka suojaavat tieteellisen tiedonmuodostuksen demokraattisuuden ja itsenäisyyden sitä ympäröivien ja siihen vaikuttavien sidosryhmien vaikutukselta.

VIITTEET

- [1] Vuonna 1962 viranomaiset pystyttivät aidan Stonehengen ympärille, koska monumentti oli tuhotumassa liian innokkaiden kävijöiden aiheuttamista vahingoista. Druidit ovat kuitenkin saaneet viranomaisilta luvan suorittaa paikalla rituaaleja tärkeimpien juhlapäiviensä, kuten keskikesänjuhlan, yhteydessä (ks. Green 1997, s. 172-176).
- [2] Vaikka druidit ovat hyvin suosittu tema kelttejä käsittelevässä populaarikirjallisuudessa, hyviä tieteellisiä tutkimuksia heistä on hyvin vaikea löytää. Paras tieteellinen yleisesitys on edelleenkin Stuart Piggottin jo vuonna 1968 ilmestynyt *The druids*. Uusi yleistajuinen ja asiallinen katsaus druideihin on Miranda Greenin *Exploring the world of*

the druids (1997). Suomenkielinen yleisesitys druideista on Sjöblom 1999, s. 121-150. Nämä kolme lähettä toimivat tämän kirjoituksen pohjana, ellei viitteissä toisin mainita.

- [3] Buchananin mukaan tosin kelttiläiset ja gallialaiset kielet olivat sukua keskenään.
- [4] Hyviä ja kattavia yleisesityksiä kelttiläisistä kulttuureista ovat *Moscatti, Kruta, Frey, Raftery & Szabo* 1991, sekä *Green* 1995. Ks. Myös *Cunliffe* 1997 sekä *James* 1999a, s. 26-42, 86-135.
- [5] Aubrey'n alkuperäisenä tarkoituksena oli nimetä koko teos tämän osion mukaan. Kun teos kuitenkin laajeni käsittelemään myös myöhempiä monumentteja ja kivikehien lisäksi myös esimerkiksi hautakumpuja, päätyi Aubrey muuttamaan teoksen nimen (*Piggott* 1989, s. 114).
- [6] Esimerkiksi William Borlase kauhistelee druidien ihmisiä vaateneita rituaaleja vuonna 1754 ilmestyneessä teoksessaan *Antiquities historical and monumental of the County of Cornwall*. Ihmisuhrit ja magia, johon druidien kerrotaan turvautuneen, todistavat hänen mukaansa sen, etteivät druidit voineet olla Stukeleyn kuvaamia alkuperäisiä kristittyjä (ks. *Piggott* 1989, s. 147-149).
- [7] Ehkä juuri tämän etymologisen ongelman innoittamana Nora Chadwick esittää alunperin vuonna 1966 ilmestyneessä teoksessaan *The druids*, että druidit ovat kuin ovatkin kreikkalaista alkuperää. Hänen mukaansa keltit tutustuivat kauppaan käydessään kreikkalaisiin filosofiin Massilian kreikkalaissiirtokunnassa Etelä-Ranskassa. Nämä kontaktit innoittivat kelttejä sitten luomaan omia filosofisia koulukuntiaan, joita he kutsuivat druideiksi (*Chadwick* 1997). Chadwickin hypoteesissa on kaksi suurta ongelmaa. Ensiksikin, hypoteesina se on falsifioimaton eli väitettä ei voi edes periaatteessa osoittaa vääräksi. Toiseksi, hypoteesi ei selitä miksi keltit päätyivät nimeämään papistonsa juuri druideiksi, sillä kreikkalaisia filosofi ei voida liittää tammipuuhin. Tämän takia Chadwickin teos on jäänyt druideja käsittelevän tieteellisen kirjallisuuden yksinäiseksi kuriositeetiksi
- [8] Kuningaskunnilla tarkoitin tässä yhteydessä Walesin, Skotlannin ja Englannin kuningaskuntia, sekä Irlannin enemmän tai vähemmän itsenäisiä ruhtinaskuntia (*earldom*). Walesin viimeinen kuningas Llywelyn Fawr sai surmansa vuonna 1282, jonka jälkeen Wales liitettiin osaksi Englantia. Skotlannin kuningaskunta säilytti itsenäisyytensä, kunnes skotlantilainen Stuartin suku nousi myös Englannin kuninkaaksi vuonna 1603. Tämän valtioliiton seurauk-

senä solmittiin kuningaskunnat yhdistävä liitto vuonna 1707. Vuonna 1746 käydyin Cullodenin taistelun jälkeen ei itsenäisiä ylämaan klaanejakaan pidetty enää uhkana englantilaisille. Britanniasta saapuneet normanniruhtinaat valloittivat itselleen alueita Irlannista vuoden 1166 jälkeen ja Henry II alisti saaren muodollisesti Englannin kuninkaan alaisuuteen jo vuonna 1171, Saaren pikkuruhtinaat säilyttivät kuitenkin käytännössä itsenäisyytensä 1500-luvulle saakka ja viimeiset itsenäiset ruhtinaskunnat alistettiin vasta vuonna 1607. Poliittinen yhdistyminen ei kuitenkaan päättänyt etnis-ten ryhmien välistä kädenvääntöä (*Duncan* 1992; *Lydon* 1998; *James* 1999a, s. 121-135)

KIRJALLISUUTTA

- Bruneaux, Jean Louis (1988): *The Celtic Gauls: Gods, rites and sanctuaries*. London: Seaby.
- Burl, Aubrey (1987): *The Stonehenge people*. London: Dent.
- Caesar, Julius: *Commentariorum de bello Gallico*. Ed. and transl. H.J. Edwards. The Loeb Classical Library. London: William Heinemann Ltd. (1917).
- Castleden, Rodney (1990): *The Stonehenge people: An exploration of life in neolithic Britain 4700-2000 BC*. London: Routledge.
- Chadwick, Nora (1997): *The druids*. Cardiff: University of Wales Press (1966).
- Chapman, Malcolm (1992): *The Celts. The Construction of a myth*. London: The Macmillan press.
- Cohn, Norman (1996): *Noah's flood*. New Haven: Yale University Press.
- Collis, John (1984): *The European Iron Age*. London: Batsford.
- Collis, John (1999): "George Buchanan and the Celts in Britain". Teoksessa *Celtic connections* (eds. R. Black, W. Gillies, & R. Ó Maolalaigh), s. 91-107. East Linton: Tuckwell Press.
- Comnena, Anna: *The Alexiad of Anna Comena*. Transl. E.R.A. Sewter. Harmondsworth: Penguin Classics (1969).
- Cunliffe, Brian W. (1997): *The ancient Celts*. Oxford: Oxford University Press.
- Evans, D. Ellis (1997): "Linguistics and Celtic ethnogenesis". In *Celtic connections* (eds. R. Black, W. Gillies, & R. Ó Maolalaigh), 1-18. East Linton: Tuckwell Press.
- Gardin, Jean-C. (1980): *Archaeological constructs: an aspect of archaeological theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geoffrey (of Monmouth): *The history of the kings of Britain*. Harmondsworth: Penguin Classics.
- Green, Miranda (ed.) (1995a): *The Celtic world*. London: Routledge.
- Green, Miranda (1995b): "Introduction: who were the Celts?" Teoksessa *The Celtic world* (ed. M. Green), s. 3-7. London: Routledge.
- Green, Miranda (1997): *Exploring the world of the druids*. London: Thames & Hudson.
- James, Simon (1999): *The Atlantic Celts: Ancient people or modern invention?* London: British Museum Press.
- Kruta, Venceslas (1991): "Celtic religion". Teoksessa *The Celts* (Moscati et al.), s. 499-506. London: Thames & Hudson.
- MacKillop, James (1997): *Dictionary of Celtic mythology*. Oxford: Oxford University press.
- Markale, Jean (1999): *The druids. Celtic priests of nature*. Rochester: Inner Traditions International
- Moscatti, S., V. Kruta, O. Frey, B. Raftery & M. Szabo (eds.) (1991): *The Celts*. London: Thames & Hudson.
- Ó hÓgáin, Dáithí (1990): *Myth, legend & romance*. London: Ryan Publishing.
- Ó hÓgáin, Dáithí (1999): *The sacred isle*. Cork: The Collins Press.
- Ó Riain, Pádraig (1986): "Celtic mythology and religion". Teoksessa *History and culture of the Celts* (ed. K-H. Schmidt), 241-251. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Powell, T.G.E. (1980): *The Celts*. London: Thames & Hudson (1958).
- Piggott, Stuart (1968): *The druids*. London: Thames & Hudson (1975).
- Piggott, Stuart (1989): *Ancient Britons and the antiquarian imagination*. London: Thames & Hudson.
- Pitts, Mike (2000): *Hengeworld*. London: Arrow.
- Plinius (1945): *Pliny Natural History*. Ed. & transl. H. Rackham. The Loeb Classical Library. London: William Heinemann Ltd.
- Raftery, Brian (1994): *Pagan Celtic Ireland: The enigma of the Irish Iron Age*. London: Thames & Hudson.
- Renfrew, Colin (1987): *Archaeology and language*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Sjoestedt, Marie-Louise (1994): *Gods and heroes of the Celts*. Dublin: Four Courts Press (1949).
- Sjöblom, Tom (1999): "Vihertävät druidit ja kardialiset keltit: ekologisen spiritualiteetin myyttisillä juurilla". Teoksessa *Uskonnon luonto* (toim. H. Pesonen), 121-150. Atena.
- Sjöblom, Tom (2000): *Early Irish taboos. A study in cognitive history*. Helsinki: The Department of Comparative Religion/University of Helsinki.
- Stoczkowski, Wiktor (2002): *Explaining human origins. Myth, imagination and conjecture*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kirjoittaja on teol. tri ja dosentti Helsingin yliopiston Uskontotieteen laitoksella. Kirjoitus perustuu esitelmään Tieteen päivillä 8.-12.1.2003.